

FRANÇOIS CADIOU
CLARISSE COULOMB
ANNE LEMONDE
YVES SANTAMARIA
Tarih Nasıl Yapılır?

FRANÇOIS CADIOU Doktorasını Antikçağ tarihi üzerine yaptı. Halen Nancy II Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta.

CLARISSE COULOMB Doktorasını modern tarih üzerine yaptı. Halen Grenoble II Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta.

ANNE LEMONDE Doktorasını Ortaçağ tarihi üzerine yaptı. Halen Grenoble II Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta.

YVES SANTAMARIA Doktorasını çağdaş tarih ve sosyoloji üzerine yaptı. Halen Nantes Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta.

Fransız Kültür Bakanlığı Ulusal Kitap Merkezi'nin katkılarıyla yayımlanmıştır.
Ouvrage publié avec le soutien du Centre national du Livre, Ministère français chargé de la culture.

Comment se fait l'histoire. Pratiques et enjeux

© 2005 Editions La Découverte

İletişim Yayınları 1877 • Tarih Dizisi 79

ISBN-13: 978-975-05-1194-3

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Deniz Pote - Kutluşad Seferoğlu

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FRANÇOIS CADIOU
CLARISSE COULOMB
ANNE LEMONDE
YVES SANTAMARIA

Tarih Nasıl Yapılır?

Uygulama ve İçerik

*Comment se fait l'histoire
Pratiques et enjeux*

ÇEVİREN Devrim Çetinkasap

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	13
------------	----

BİRİNCİ KISIM

TARİHİN TARİHİ

1. Antikite: Grekoromen Tarih Yazımı	23
Tarih Yunanistan'da mı doğdu?	25
<i>MÖ 5. yüzyılda gerçekleşen kopuş</i>	25
<i>Mythos ve logos: Hakikat ölçütü</i>	28
Eleştirel bir yöntem?	32
<i>Güvenilir tanık arayışı</i>	32
<i>Açıklama: Sebeplerin belirlenmesi</i>	35
Siyasal tarihin hegemonyası	37
<i>Yakın tarihin öncelenmesi</i>	37
<i>Antik araştırmaların süregelen dinamizmi</i>	41
2. Ortaçağ Tarihinin Tarihi	45
(Tarihsel) bir batı (Geç Antikite-Erken Ortaçağ) kültürünün doğuşu	46
<i>Az sayıda tarihçi</i>	46
<i>Tarih mefhumu</i>	48
<i>Tarih çalışması</i>	50

12. yüzyıl sonrasındaki atılım, sahici bir Rönesans mıydı?.....	52
<i>Elverişli kültürel dinamik</i>	52
<i>Ortaçağın ikinci yarısının yeni tarihçileri</i>	54
<i>Tarihsel araçlardaki gelişim</i>	55
<i>Araştırma yöntemlerinin gelişimi</i>	57
<i>Baskın kültür biçimi olan bir tarihe doğru</i>	58

3. Modern Dönem Boyunca Tarih Yazımı:

Sanat mı Yoksa Bilim mi, Kelâm mı Yoksa Kaynak mı?	61
16. yüzyıl Fransa'sında tarih: İtalyan eksiksiz tarih modeli.....	62
<i>"Hümanist" tarih: Siyasi ve ahlaki amaca sahip bir edebi sanat</i>	63
<i>"Antikacılar"</i>	64
<i>"Eksiksiz tarih"</i>	66
17. yüzyıl: Edebi tarihten, ilmi tarihe.....	70
<i>Fransa tarihine duyulan hayranlık</i>	70
<i>Disiplin olarak tarihin doğuşu</i>	74
Aydınlanma yüzyılı veya kitap uzmanlığı ile felsefeyi uzlaştırmanın imkânsızlığı	77
<i>Antikacılar ve Fransa'da sanat tarihinin doğuşu</i>	77
<i>Felsefi tarih veya tarihin felsefesi</i>	79
<i>Şimdiki zamanın hizmetindeki geçmiş</i>	82

4. Çağdaş Tarih: Kurumsallaşma Çağı..... 85 |

19. yüzyılın damgası.....	86
<i>Bilim-tarihe doğru</i>	86
<i>Ren Nehri ötesi: Romantikler ve Hegelciler</i>	90
Fransız tarihinde Alman krizi	95
<i>Öğretmen ve tüfek</i>	95
<i>"Metotçu ekol"</i>	97

5. Çağdaş Tarih: Krizler Çağı..... 101 |

Toplumsal tarihin önceliği	102
<i>Annales dönemi</i>	102
<i>Sürenin zamanı</i>	106

Şimdiki zamanın şantiyesi	108
<i>Mahzenden buğday ambarına</i>	108
<i>Evden agoraya</i>	113

İKİNCİ KISIM

TARİHİN TALEPLERİ

6. Müfredatlar	123
Müfredat nedir?	125
<i>Amaçlar</i>	125
<i>Doğuş ve problemler</i>	126
<i>Baştan sona</i>	129
Ortaöğrenim müfredatları	131
<i>Kolej</i>	131
<i>Lisede</i>	135
7. Değerler ve Hukuk	139
İnsan hakları	141
<i>Doğal hukuktan insan haklarına</i>	141
<i>(D)evrim geçiren haklar</i>	144
İnsanlığa karşı suç	147
<i>Kazananların adaleti mi?</i>	147
<i>Bütün insanlık için bir adalet?</i>	151
Tarihçi, yargıç ve ahlâkçı	154
<i>Etik ve adalet</i>	154
<i>Tarihçi ve savcı</i>	157
8. Din Olgusu	161
Kilise, Devlet, laiklik	162
<i>Kilise, Roma, din değiştirmeden önce imparator</i>	162
<i>313'ten 1515'e: Batı'da ruhbanlar ve laikler, bir uzlaşma kültürünün doğuşu</i>	164
<i>1515-1789: Özerk bir din alanının doğuşu</i>	167
<i>Çağdaş dönemde Kilise ve Devlet</i>	171

İslam: Din, kültür ve siyaset	176
<i>İslam'ı anlamak</i>	176
<i>Siyaset ve modernlik</i>	180
<i>Örtü: Açığa mı vuruyor gözden mi gizliyor?</i>	184
9. Tarih ve Hatırat	189
Geçmişin hatıraları	190
<i>Mnemosyne ve memoria</i>	190
<i>Bir hatırat-tarihe doğru</i>	194
Tarih karşısında hatıralar	196
<i>Anma politikaları</i>	197
<i>Geçştirilen kurbanlar, belleğin katilleri</i>	199
<i>Tarihçiler ne yapıyor?</i>	202
10. Savaş ve Jeopolitik	209
Savaş tarihinden kültür tarihine	210
<i>Düşmüş bir hükümdar</i>	210
<i>Sosyal bilimler için bir konu</i>	213
Haklı savaşlar, haksız savaşlar	215
<i>Nitelendirme</i>	215
<i>Adalet ve barış</i>	216
Tarihçi ve jeopolitik	218
<i>Tarihte jeopolitik</i>	218
<i>Tarihçilerin konumu</i>	220

ÜÇÜNCÜ KISIM
TARİHÇİLİK MESLEĞİ

11. Kaynaklar	225
Antik tarih kaynakları	227
<i>Keşfedilmesi gereken kaynaklar</i>	227
<i>Maddi kaynaklar giderek daha başat hale mi geliyor?</i>	229
<i>Kaynakları karşısında tarihçinin konumu</i>	231

Ortaçağ tarihi kaynakları	233
<i>Bürokratik nedretten bürokratik bolluğa</i>	234
<i>Ortaçağ yazısı: Bir otorite statüsü</i>	235
<i>Yardımcı bilimler, edebiyat, arkeoloji ve sanat tarihi</i>	236
Modern tarihin kaynakları	237
<i>Modern Fransa'da arşivlerin çeşitliliği ve dağılımı</i>	238
<i>Arşivlerin yararı</i>	238
<i>Merkezi ve kamuya ait arşivlerin doğuşuna doğru</i>	240
<i>Kelimeler. Göstergeler. Yeryüzü şekilleri ve kiremitler</i>	241
Çağdaş tarihin kaynakları	242
<i>Devletin çark mekanizmalarının işleme sokulması</i>	242
<i>Her şeyi bizden saklayıp, hiçbir şey söylemiyorlar mı?</i>	244
<i>Kaynak enflasyonu</i>	246
12. Tarih ve İmajlar	251
“İkonik atılım” (Marshall Mac Luan)	253
<i>Modern imajların doğuşu</i>	253
<i>Karikatür, mizahi çizimler</i>	254
<i>Reklam afişleri, politik afişler</i>	256
<i>Yeni imajlar: Sinema örneği</i>	257
İmaj çalışmalarının dönüşü	258
<i>Geç kalmış bir dönüş</i>	258
<i>Antik imajların incelenmesi, paradigmatik bir örnek</i>	261
<i>Çağdaş tarihte imajların kullanılışı</i>	264
13. Tarih, Zaman ve Anlatı	267
Tarihin zamansallaşması	268
<i>Durağan zamandan ilerlemeci zamana</i>	268
<i>Tarihsel dönem kavramının doğuşu</i>	271
<i>Şimdiki zamanın tasviri mi yoksa geçmişini tanımak mı?</i>	272
Tarihin zamanı	275
<i>Zamansallıkların hiyerarşisi</i>	275
<i>Kısa dönem ve olaysal tarih</i>	279
<i>Kalıcı bir şimdi</i>	283

14. Tarihçilerin Çalışma Sahaları	287
Beşeri bir bilim	288
<i>Bir bilim mi?</i>	288
<i>Tarihçiler ve sosyologlar</i>	290
<i>Tarihçiler ve coğrafyacılar</i>	292
Farklı tarih türleri mi?	294
<i>Ekonomik ve toplumsal tarihin hegemonyası</i>	294
<i>Siyasal tarihin dönüğü</i>	297
<i>Kültürel tarihin çekiciliğı: Bir temsiller tarihine doğru mu gidiliyor?</i>	301
15. Biyografiler	305
Antikçağ: Tarihin dışında	306
<i>Birey: Sürekli bir merak ve ilgi konusu</i>	306
<i>Tarihte bireye bir yer ayrılmış mıydı?</i>	308
Ortaçağ: Aziz hikâyeleri dönemi	311
Modern dönem: Siyasetin hizmetinde didaktik bir sanat	314
<i>Monarşik biyografi</i>	314
<i>Büyük insanlar kültü</i>	316
<i>İlmi biyografi</i>	317
<i>Voltaire ve biyografi</i>	318
Çağdaş biyografiler: “Bütünleyici” özne arayışı	319
<i>Hor görü devri</i>	319
<i>Biyografinin diriliğı</i>	321
<i>Yeniden güncel hale gelen uygulamalar</i>	323

DÖRDÜNCÜ KISIM

DÜZEYLER VE BAKIŞ AÇILARI

16. Kültür Mirasları	329
Modern çağda tarihsel miras kavramının doğuşu	330
<i>Antik yapıtlar, ulusal yapıtlar</i>	331
<i>Özel koleksiyonlar</i>	332
<i>Müzelerin doğuşu</i>	333
<i>Ulusal bir müze</i>	334

1789-2005: Anıtlar devrinden bütüncül kültürel mirasa geçiş.....	336
Anıtlar devri.....	336
Zaaf ve beğeni.....	338
17. Ulus.....	343
Ulustan önce ulus.....	344
Güruhtan krallığa.....	344
Modern çağda “ulus”tan ne anladığımız.....	347
Ulusal egemenlik çağı.....	349
Ulus ve Aydınlanma.....	349
Devrimci ulus.....	351
Evrensel Fransa.....	353
Çağdaş ulus.....	354
Milliyetçilik nedir?.....	354
Fransa-Almanya ikilisi ve resmi tarih.....	355
Fransa istisna mı?.....	358
18. Biz ve Ötekiler.....	363
Temsiller.....	365
Barbarlar ve seçilmişler.....	365
Gerçekten insan mıdır?.....	367
Eşitliğin savunulduğu zamanlar.....	369
Pratikler.....	373
Dışlamalar.....	373
Yiddishland’in sonu.....	376
Çağdaş zamanların tarihi ve siyasi tercihler.....	377
Muzaffer ırkçılık karşıtlığı.....	377
Toplumsal ilişkilerin etnileştirilmesine doğru mu gidiliyor?.....	379
19. Kadınların Tarihi, Cinsiyetlerin Tarihi.....	383
Kadınların tarihinin tarihi.....	384
Özerkliğin ele geçirilmesi.....	384
Gender studies/women’s studies.....	387

Kadın araştırmalarıyla ilgili birkaç güzergâh	389
<i>Kadınlar ve iktidar</i>	390
<i>Ancien Régime toplumunda kadınlar, özerk miydiler tabi mi?</i>	391
Yeni bir konu için yeni sorular?	393
<i>Özgül bir zamansallık?</i>	393
<i>Yeni yaklaşımlar, eski sorunlar</i>	395
20. Avrupa	399
Antikçağdan modern döneme Avrupa fikri	400
<i>Europe'dan Europa'ya</i>	400
<i>Ortaçağ Avrupalıdır</i>	404
<i>Prenslerin Avrupası, Aydınlanmanın Avrupası</i>	407
Politik bir Avrupa'ya doğru	409
<i>Ütopyadan kurumsallaşmaya</i>	409
<i>Avrupa tarihini dillendirmek</i>	414
Sonuç	421
KAYNAKÇA	425

Giriş

“Demokrasi insana atasını unutturmakla kalmaz, insanın torunlarını hatırdan çıkarmasına, çağdaşlarından kopmasına da yol açar; insanı sürekli kendi içine döndürür ve nihayet onu, bütünüyle kendi kalbinin yalnızlığına hapsedmekle tehdit eder.”

– Alexis De Tocqueville,
De la démocratie en Amérique (1840)

Tarih evrensel değildir. Eğer “tarih”ten, 19. yüzyıldan bu yana Fransız ulus-devleti çerçevesinde kurumsallaşmış bir disiplini anlayacaksak, su götürmez bir saptamadır bu. Etnolog Pierre Clastres gibi, zamanı ebedi bir döngü biçiminde tasavvur eden tarihsiz toplumların var olduğunu kabul etsek de saptamamız yine geçerli olacaktır. Antik Yunanda bu tasavvur, Platon gibi kimi filozoflar tarafından da paylaşılıyordu. Bunun anlamı söz konusu kültürlerin zamansallıktan bihaber olması değil, ancak geçmişin bugünü anlamaya yaradığını kabul ettiğimiz takdirde tarihin *bizim açımızdan* var olmaya başlamasıdır. Bu yöntem uzmanların tekelinde değildir. Fransız tarih ekolünün iki büyük eserine [Le Goff ve Nora, *Faire de l'histoire*, 1974; Veyne, *Comment on écrit l'histoire*, 1971] tazim niteliğindeki bu ça-

lışma şu tespıte dayanmaktadır: Tarih yapmak günümüzde geniş ölçüde demokratikleşmiş, toplumdaki kimi meselelere cevap sunan bir *pratik*tir. Ayrıca araştırmacılar, siyasetçiler ve vatan-daşların ayrıcalık tanıdıkları hipotezler, siyasetin ve epistemolojinin ayrılmaz biçimde i içe geçtiği *politikalarla* doludur.

Meseleyi ilmi boyutuyla sınırlandıracak olursak, “tarih yazımı”, geçmişin açıklayıcılığı iddiasını bağlam içine dahil ettiğimiz takdirde gerekçelendirilebilir; bu durumda eski tarihçilerin uygulamalı çalışmalarının, disiplinin geçerliliğini açıkladığı kabul edilir. Bu bakış açısından tarih yazımı szcđđ, “tarihin tarihi” anlamını yüklenir. Nitekim terim aynı zamanda “tarihsel anlatılar” anlamını da ifade eder. Tarihin tarihi demek için Almanlar *Geshichte der Historiographie*, İtalyanlar *storia della storiografia* ifadelerini kullanırken Fransızcada aynı terim (*historiographie*) hem “tarih yazımı” hem de “tarih kitaplarının tarihi” için kullanılır. Örneğin “Dünya Savaşı tarih yazımı” ifadesi bu fenomene dair yazılmış tarih kllyatını ve/veya geçen yıllar süresince bu fenomene hasredilmış tarih çalışmalarını ifade edebilir.

Fakat bu son anlamı ele alırsak, tarih yazımı çalışmaları nerede başlamaktadır? M 5. yüzyılda Herodotos veya Tukikidis’in yrttđđ türden “araştırmalar”ın (*histori*) prototipini sunduğu “hatırlanmaya değer olayların izini muhafaza”ya yönelik bir yazın türünün ortaya çıkışıyla mı başlamaktadır? Ortaçağ uzmanı Bernard Guene’e göre “modern tarih bir söylem ise, gelişimine en çok katkıda bulunmuş olanlar belki de Rönesans dönemi hmanistleridir. Fakat bir ilim ise, 1100’l yıllarda manastırlarda doğduğu kesindir”. Reinhard Koselleck’e göre [1990]¹ koşulların tikelliği, örnek durumların tekerterr ve genel olarak insan kavramının ele avuca gelmezliği ile tanımlanan bir dünyaya 18. yüzyıla birlikte gelen “ilerlemeci” kopuştan önce tarihten bahsetmek mümkün değildir. Son olarak tarihçilik mesleğini düşünecek olursak, için akademik kurumsal boyutu günümüzdeki şeklini 19. yüzyılda kazanma-

1 Köşeli parantez içindeki referanslar Kaynakça bölümüne gönderme yapmaktadır.

ya başlar (ve en başta ve özellikle de Almanya’da). Wilhelm von Humboldt’un (sonra Marc Bloch’un da kullanacağı) tarih tanımını yapması da yine bu dönemdedir (1821): “Zamana tabi insanların bilimidir tarih ve sürekli olarak ölümlerin incelemelerini yaşayanlarınkıyla birleştirme ihtiyacı içindedir.”

Fustel de Coulange şöyle açıklıyor (1879): “Bütün bilimler gibi [tarih de] olguları saptamaktan, analiz etmekten ve aralarındaki bağı tespit edip onları benzeştirmekten ibarettir.” Böylece tarih evrensellik iddiasını ilan etmiş olur ve o dönemde 3. Cumhuriyet tarafından kurulmuş üniversiteler bütün bilimlere müşterek bazı temel düsturları benimser: uzlaşım normları, birikimsel bir dinamik, hepsi de tarihin bir *topluluk* tarafından uygulanması olgusuna bağlı olan düsturlar. Fakat tarih aynı zamanda insanın bilimidir: “İyi tarihçi efsanedeki deve benzer. Avımı buruna gelen insan kokusundan anlar” (Marc Bloch, *Apologie pour l’Histoire*). Bu, yazımsal bir eksene bağlı, yazı sanatlarıyla müşterek bir dile demir atmış bir pratik demektir. Bu da tarihi “kesin bilimler”den biraz uzaklaştırır, zira kesin bilimler fenomenleri öngörme ve yeniden üretebilme kapasitelelerinin de ötesinde özgün bir dile sahiptir. “Fiziksel” veya “hayata ve yeryüzüne” dair denilen bu bilimlerde de tartışmalar yaşanır. Fakat insanın tarihi, bahsettiğimiz topluluk içinde herhangi bir konudaki uzlaşımın asla tamam olamayacağı bir karmaşıklığa sahiptir ve bu bilime duyulan ilgi, ondan alınan haz, patentli tarihçiler topluluğunu oldukça aşan bir boyuttadır.

Yani insanın bilimidir tarih, ama daha belirgin biçimde söylersek, *Petit Robert*’e göre² “geçmişin” de bilimidir. Güçlük şuradan kaynaklanıyor ki şimdiki anlamak için geçmişi bilmemiz ontolojik olarak mümkün değildir. Nitekim şimdi mevcut değildir çünkü çoktan geçmiştir. Ve tüm bunların toplumsal bir faydası da olsa gerektir yoksa sayısız görevliye tarih çalışmalarını için, hatta tarih öğretmeleri için para harcamak niyedir? Gö-

---

2 TARIH, ad.: Geçmişteki olaylarla, insanlığın (bir toplumsal grubun, bir insan faaliyetinin) evrimine dair olgulardan hatırlanmaya değer olan veya değer sayılanların bilgisi veya anlatılması [...]. Dar anlamıyla. Malumat edinmek ve bunları nakletmeye kullanılan bilim ve yöntem.

revlerinin siyasal boyutu ile ölçüye gelmez genişliği arasında sıkışan tarihçi demek ki insanı, bıraktığı izler üzerinden anlamaya çabalayacak, bu izlerin sadece iz olmadıkları olgusuna dair keskin bir farkındalık geliştirecektir. Ne failler, ne tarihçiler açısından, asla nesnellik söz konusu olmayacaktır; yalnızca bazı bakış açılarıyla ilgili başka bazı bakış açıları söz konusudur. Ve arşivlerden veya tanıklardan çıkıp ortaya serilen hakikatlerden de bahsedilemez. Geçmiş artık yoktur ve tarihçi de kendi tarihine sıkışmış birinden ibarettir. Ancak bunu böylece söylemek, Amerika kıtasındaki ilk insanların yer altı dünyasından geldiklerini düşünen Zuni yerlilerinin anlattığı ile bunların Asya kökenli olduklarını söyleyen Batı bilimine eşit mesafede yaklaşmak gerektiğini söylemek değildir [Boghossian, 1996]. Daha ziyade temkinli bir tarihsel yaklaşımda karar kılmaktır. Karl Popper'a göre ayırt edici özelliği "tarihin yasaları" nı araştırmak olan tarihselcilikten farklı olarak tarihsel yaklaşım tarihte "gözlemci için anlamı gözlemcinin tarihsel konumuna göre değişen bir dizi tikelliği" görmektedir [Boudon, 1986, s. 300].

Bu çizgiyi takip etmek inkârcılıkta veya postmodernizmde (gerçi eş anlamlı değildir bunlar) kolayca kaybedilebilecek bir gerçeklik karşısında belli bir dürüstlük sergilemeyi gerektirir. Bu gereği karşılamak kamuoyunun ve meslektaşların ya da hiç değilse özgür bir toplumun *a posteriori* denetimi varsa şayet, daha kolaydır. Bu çaba, yeni bir şeyler yaratmak üzere girişilen aktif bir süreç içerisinde, geçmişi "bütün bütün diriltmek-sizin", açıklayıcı bağlantılar kurarak insan edimlerini anlaşılır kılmaya yönelik sentezleri üretmeye yönelir. Özgül olgular ile genellik veya "öz" ya da hiç değilse "ideal tip"ler arasında bir denge noktası araştırmaktır.

Demek istediğimiz, bu kitabın projesi belli bir naifliğe tepki olarak olgunlaştı. Kitap büyük ölçüde, yazarların Fransız sisteminin her düzeyinde (orta öğretimde, üniversitelerde, akademilerde, IUFM'de)³ kendi disiplinlerinde çalışarak kazandıklarını profesyonel deneyimlerinin ürünü. Yazarların eğitimci kadroları oluşturan (sınıf öğretmenleri, sertifikalı eğitimci veya

3 Fransa'da öğretmen yetiştiren eğitim enstitüsü – e.n.

profesyonel lise öğretmenleri, yüksek öğretmenler gibi) farklı kademelerdeki çalışanların tarih bilgisini aktarma kapasitelerini ölçmekle görevli jürielerde (ve arasına da bu jürilerin başında) çalışmaları da kitabın tuzu biberi olmuştur. Çeşitli grupların birbirleriyle örtüşen taleplerini dikkate almanın bir sonucu olan rehber niteliğindeki bu kitap özellikle de öğrencilerin (hazırlık sınıfları, fakülteler, Siyaset Bilimi), (PLC,⁴ PLP⁵ gibi kurumların) sınavlara hazırlanan adayların ve eğitimcilerin ihtiyaçlarına karşılık vermeyi amaçlamaktadır.

“Toplumsal talep” karşısında da duyarlı olan kitap, tarih epistemolojisini (tarih yazımı, yöntemler, tartışmalar) vurgulayan bir yapıttır. Tarih disiplinine eleştirel bir mesafede olmak artık beşeri bilimler yüksek öğreniminin tamamlayıcı bir unsuru olarak kabul görüyor. Bu mesafe alma gereği tarih pratiklerini bellek politikaları çerçevesinde araçsallaştırmaya çalışan ve 20. yüzyılın sonunda giderek kuvvetlenen baskılar karşısında giderek daha fazla hissedilmektedir. Jacques Revel’in [1986] belirttiği gibi bu dönem, “çok kuvvetli bir tarihsellik beklentisinin söz konusu olduğu ve fakat tarihsel anlaşılabilirlik talebinin çok zayıf olduğu” bir dönemdir. Ve bu yüzden, söz konusu baskılar yarı-bilginlerde ve Jean-Marie Le Pen’in beklenmedik oy yüzdesi karşısında bağırarak ortada dolaşanlar arasında sık rastlanan bir eğilimi kuvvetlendirdi; kamuoyu 21. yüzyılda gerçekleşen bir durumu 1930’lu yılların analiz şemalarıyla yorumlamaya davet edildi: “Mütereddit düşünce bir çeşit “en az hareket” yasasına uyararak, yaratmaktan ve durumun orijinalligine uygun cevaplar üretmekten kaçınarak otomatizme yaklaşır; bu tür bir düşünce kendinden önceki düşüncelere bel bağlar ve devir yepyeni bir durum karşısında hazırlıklı olmak devriyken onu eskiyi hatırlamaya iten bir tarih şuuruna kendini teslim eder” [Valéry, 1945].

Bilimsel tarih bu bağlamda, olanakları ölçüsünde, geçmişte şu ya da bu kararı meşrulaştıracak “dersler”i veya bir altın çağı araştırmaya meyyal kişiler karşısında yurttaşın özerkliği-

4 Fransa’da lise öğretmenleri ve meslektaşları kurumu – e.n.

5 Fransa’da meslek lisesi öğretmenleri kurumu – e.n.

nin kurtarılmasına yardımcı olabilir. Aşırı oluşumların aşına oldukları karşılaştırmacı eğilimlerin, sağdan olsun soldan olsun “hükümet” partisi denilen partilerden de eksik olmadığını yakın dönemden iki örnek gösteriyor. İlk örnek 1997’den. Lionel Jospin sayesinde bu örnek, “çoğulcu sol”un bir savunusu ve örneklendirilmesi çerçevesinde gerçekleşti. Hükümet başkanı parlamento çoğunluğu yaratmaya yönelik taktiği zamanla yaymak için çeşitli ittifak çarelerine başvurdu. Fakat Jospin 1924’ün “Solcu karteli”nden bahsetme ihtiyacı duyduğunda işler karıştı, zira 1924’te FKP⁶ cephesinde, SFIO⁷’lu “sosyal-faşistler” ile hükümet ittifakı yapmanın düşüncesi bile partiden ihraç için yeterliydi. İkinci örnek Jacques Chirac’ın marifetidir. Cumhurbaşkanı 2004 yılında, hayretler içinde kalan Patrick Poivre d’Arvor karşısında, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne kabulü lehine su götürmez olduğunu düşündüğü bir argümana başvurduğu sırada eski başbakanıyla tarihsel bir yaklaşım farkı sergilemekteydi. Chirac’a göre Türkiye “Romalılarından beri” Avrupa ile Asya arasında karar veremez durumdaydı. Bu kadar çok sayıda tarih dışı unsur bu kadar kısa bir formüle yerleştirmek gerçekten de zor olmalıydı: 5. yüzyılda, Roma’da son imparator da tahttan indiğinde, (birkaç yüzyıl sonra) Türkler (‘kuvvetliler’) adıyla anılacak nüfus henüz Orta Asya’da bulunuyordu ve bu insanların bir ‘Avrupa’nın varlığına dair hiçbir fikirleir olamazdı, zaten bu kavram Romalıları için bile pek bir anlam ifade etmiyordu. Romalıları açısından geçerli olan tek ayırım “Doğu” ile “Batı” ayırımını ki bu ayırım çizgisi de Balkanlar’ın batısından geçiyordu.

Bu gaflar karşısında siyaset-medya cenahından hiç tepki gelmemesi tarihçileri tevazuya sevk etmektedir. Zaten tarihçi de, uzmanlığın da kendi sınırları olduğunu bilecek bir konumdadır. Kendi alanlarında –Roma ordusu, monarşik kurumlar, Ancien Régime⁸ seçkinleri, Avrupa komünizmi gibi alanlarda–

---

6 Fransız Komünist Partisi – e.n.

7 İşçi Enternasyonalı Fransa Bölümü – e.n.

8 Fransa’da Rönesans’tan Fransız Devrimi’ne kadar olan dönemi belirtmek için kullanılan terim – e.n.

uzman (hatta tanınmış) araştırmacılar olan yazarlar kendi uzmanlıklarının, her eğitim yılının kapsamını biraz daha genişlettiği bir sahada, ellerini kollarını sallayarak gezinebilecekleri bir geçiş kağıdını temin etmediğinin farkındalar. Pedagojik gereklere karş duyarlı olan yazarlar “profesyonelleşme öncesi” endişeler ile bilimsel edinimlerden vazgeçmeme, yurttaşların meraklarını dikkate alma iradesini birleştirmeye çabalıyor. Dört ağla ilgili dört uzman tarafından tasarlanan bu kitap ağdaş tarihin ilmeklerini bilerek ve isteyerek açıyor ve bu arada ağdaş tarihin, genel olarak toplumsal talepler ve özellikle de orta öğretim müfredatı anlayışı üzerindeki ağırlığını hesaba katıyor. Söz konusu müfredat belirgin biçimde vatandaşlık hedefine yönelmiş durumda ve bu demokratik vicdanları her ne kadar tatmin etse de seçici bir tarih eğitimi pratiği gibi kaçınılmaz bir sınırlama doğuruyor. Öğretmen geçmişte günümüz dünyasına açıklık getirecek unsurları araştırmakla yükümlü tutuluyor (ve bu hususta yönetmeliklerin kesin olduğunu göreceğiz); bu da ihmalleri arttırma pahasına gerçekleşiyor (bunun da yeni bir şey olmadığına kuşku yoktur). Üstelik yeni kuşaklara örnek olarak sunulan değerlerin geçmişini araştırmak Cumhuriyet’in neferlerinin aşına olduğu yollarla yeniden bağlantı kurmayı sağlar. Böylece Ortaçağ Toledosu “tolerans” konusunda, Galyalı ‘direniş ruhu’nun bir örneğini sunmasıyla Cumhuriyetçi vatanseverliği öncelediği düşünölen Bibracte *oppidium*’una benzer bir rol yüklenir. Kitapta yer alan (ulus, din olgusu gibi konuları ele alan) bölümlerin, epistemeolojik yaklaşımları (bu temaları tarihçi nasıl ele almalıdır? sorusunun cevabını) güncel tartışmaların tarihsel boyutunun açıklanmasıyla birlikte yer veren fakat sağlıklı bir perspektifin (hangi açıdan?) siyasal sorunlara (kimin için?) tatmin edici bir yanıt sağlayacağı gibi bir yanılısamayı beslememeye dikkat eden bölümler olması da bu yüzdendir.

Nihayet yazarların sakınamadığı bir muhalefetten yola çıkarak yaklaşımımızı aydınlatacağını düşündüğümüz bir son sözümüz daha olacak: Bu eserin evrensel bir ansiklopediyle ilişisi yoktur. Hem bilimsel bir güç ilişkisinin (yayımlanan yapıtlar

ve araştırma bütçeleri bağlamında), yazarlarının formasyonunun, tartışmaların güncel durumlarının ve Fransız yüksek öğreniminde süregiden kültürel zorunlulukların izini taşımaktadır Yani etnik merkezliğin sorumluluğunu, bilişsel kusurları da içereceğini varsayarak üstlenmiştir. Nereden konuşuyoruz? Sorgulamanın gelenekle denk düzeyde kurumsallaştığı, devralınan bir kültür temelinde yeniden yaratımı ve sağduyuyu gerektirdiği bir kültür sahasından. Tıpkı sosyolog Jean-Pierre Le Goff'un yazdığı gibi [2004]:

“Bir halkın kimliğinin zamanla değişmeyecek süregelen bir töz olmadığı doğruysa da, *a contrario* olarak daimi ve belirsiz bir hareketi de model olarak değerlendiremeyiz, aksi takdirde dünya ile kaos fikrini yan yana düşünmemiz ve dünyayı anlamlı kılmaya yönelik tüm girişimlerden vazgeçmemiz gerekir. Paul Ricœur'ün geliştirdiği anlatsal kimlik/aynıyet fikri bir ülkenin kendi tarihinden kurduğu anlatının önemini vurgulayarak, önümüzde farklı perspektifler açabilir. Bu kimlik/aynıyet “sabit bir yapı değil, hareketli, gözden geçirilebilir, anlatılan ve başka kültürlerle karışmış bir tarihin kimliği/aynıyettir. Ve bu da bir tercihi ve seçmeyi, olayları yapılandıran ve onlara bir anlam veren bir yorumu gerektirir.”

BİRİNCİ KISIM

TARİHİN TARİHİ

Antikite: Grekoromen Tarih Yazımı

“Burada anlattığımız pedagojik bir tarih değil, söylencenin karşısında yer alan aklın tarihidir.”

– Paul Veyne, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?*
[Grekler kendi efsanelerine inanıyorlar mıydı?] (1983).

Paul Veyne, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?* isimli meşhur denemesinin başında, antik dönem tarihçilerinin eserlerini, üniversitelerimizdeki tarihçilerin eserleriyle değil de günümüzdeki gazetecilerin eserleriyle kıyaslar. Veyne, biraz da kışkırtıcı biçimde bu kıyaslamayı yaparken, bize iki önemli noktayı hatırlatır. Apaçık bir gerçek gibi görünen birinci nokta, Antikite’de yazılan tarihin, bugün yazılan tarihle özdeş olmayışıdır. Daha az yaygın bir kanaat olan ikinci nokta ise, antik tarih yazımını, bizi günümüzdeki tarih anlayışına ve pratiğine tedricen ulaştıran bir tek ve uzun bir evrimin ilk aşaması olarak görmenin abes olduğudur. Gerçekte antik tarih yazımının, hiç değilse görünüşte, modern tarihçilerin yöntemleri ve iştigalleriyle pek bir benzerlik taşımaz; Moses Finley’in değindiği gibi: “Romalıların ve Greklerin tarih yazımı ve öğrenimiyle ilgili olarak, esasen bizimkine benzer bir anlayışta olduklarını, doğal bir şeymiş gibi düşünmek, yanlış öncüllerden hareket etmektir.” Bu

hususla bir sürekliliğin var olduğu yönündeki kuvvetli yamılgı (veya François Hartog'un [1999] ifadesiyle, "tarihin apaçıklığı") özellikle de Hümanizmin bir ürünüdür. Nitekim Hümanizm, Rönesans sonrasında, referanslarının hemen hepsini eski tarihçilerden devşirmiş, kendi metotlarını antik mirasa dayanarak geliştirmiş fakat aynı zamanda, bu mirası da kendi ihtiyaçları doğrultusunda köklü bir biçimde yeniden şekillendirmiştir. Büyük İtalyan bilgin Arnaldo Momigliano'nun eserleri, eski ve modern tarih yazımı arasındaki bu diyalektiğin idrak edilmesine çokça katkıda bulundu. Antikitenin modern tarih yazımına katkısını anlamak isteyen herkes için temel bir yapıt olan *Tarih Bilgisinin Temelleri*'nde [1992],¹ sonuç bölümünün hemen başında Momigliano, şu anısını naklediyor: "Gençliğimde hocalarım bana, Herodotos'un tarihi icat ettiğini ve Tukikidis'in ise bu icadı kemale ulaştırdığını söylemişlerdi. Daha sonraki tarihçilere gelince, onlar Tukikidis'in mükemmelleştirdiği şeyi bozmaktan başka bir şey yapmamışlardı. [...] Kuşağımın bütün Antik dönem tarihçileri gibi ben de, kendi alanımın temel varsayımlarını yeniden düşünmek zorunda kaldım." Artık Grek ve Romalı tarihçilerin ve geliştirdikleri tarih anlayışının günümüzdekinden ne kadar farklı olduğu mütemediyen vurgulanacaktır [örneğin, Loraux, 1980]. Dolayısıyla bu bölümde söz konusu bu anlayışın özgül niteliklerini (ve bu özelliklerin gelişme biçimini) öne çıkarmayı uygun gördük ve muhtelif tarihçilerin kronolojik sıralanışlarını veya tarihin dönemin toplumu içindeki yerini arka planda bıraktık, nitekim Grek-romen antikitesinde tarih kavramı, gelişim süreci tasvire muhtaç herhangi bir kurumsal örgütlenme içinde olmamıştır (keza herhangi bir özel öğretimin konusu da değildi). Bireysel eserlerin (ki maalesef büyük bir kısmı kaybolmuştur) olağanüstü çeşitliliği bir yana, hem Grekler hem Romalılar için ortak bir göndergeye oturan bir *historia* tanımı var gibi gözüküyor. İşte

1 Yapıtın özgün başlığı [*The Classical Foundations of Modern Historiography*] daha sarihdir. Söz konusu yapıt, Momigliano'nun 1961-1962 arası Berkeley Üniversitesi'nde verdiği bir dizi konferanstan oluşur ve 1987'deki ölümüne kadar yazarın sürekli değiştirip zenginleştirdiği bu metnin ölümünden sonra yayımlanmış halidir.

bu bölümün, Arnaldo Momigliano'nun öncü düşüncelerine dayanarak öncelikle ortaya koymaya çalışacağı şey de, o dönemde *historia* tabiriyle belirtilen şeyin, son noktada geçmiş üzerine söylemin oldukça kısıtlı bir kavranışına tekabül ettiği; bu kavrayış, bugün tarih çalışması başlığı altına yerleştirdiğimiz alanı kapsamaktan son derece uzaktır.

Tarih Yunanistan'da mı doğdu?

MÖ 5. yüzyılda gerçekleşen kopuş

Grekerin ve Romenlerin gözünde, tarih yazımının bir başlangıç noktası vardı ve bunun Greklerin eseri olduğu düşünülüyordu. Cicero, MÖ 52 yılında yazdığı *Yasalar Üzerine*'de, Herodotos'u "tarihin babası" olarak nitelendirir (I, 1, 5: "*patrem historiae*"). Cicero bu nitelendirmede bulunurken, aslında Antikitenin sonuna değin büyük çapta kabul görececek bir kanaati dile getiriyordu: Herodotos'un ve Tukikidis'in isimleri, aynı hürmet duygusuyla, *histoira*'nın doğuşuyla bağdaştırılıyordu. Hatta kimi zaman, bazı heykellerde, Herodotos ve Tukikidis'in bir arada temsil edildiğini görmek bile mümkündür. Karia, Halikarnas asıllı Anadolu bir Grek olan Herodotos (MÖ 485-425), 499 ve 478 yılları arasında Grekler ile Persleri karşı karşıya getiren Med savaşlarını konu alan *Tarih*'in yazarıdır. Herodotos'un özellikle barbar kavimlerle ilgili sergilediği merak (MÖ 549 yılında Kyros'un egemenliği sırasında pers dünyasının gelişmesine değinmesi), kavmiyat ve coğrafya konularında açtığı geniş parantezler (örneğin İkinci Kitap bütünüyle Mısır'ın tasvirine ayrılmıştır), eserin özgün yanlarıdır. Atinalı bir aristokrat olan Tukikidis (MÖ 460-398) ise, *Peloponisos Savaşı Tarihi* adıyla bilinen bir eserde (410 yılında yarım bırakılan bu anlatı bitmeden kalmıştır), 431-401 yılları arasında Spartalılarla Atinalılar arasındaki mücadeleyi kronolojik biçimde anlatır. MÖ 3. yüzyılda, Théophraste'in öğrencisi Praxiphane, Tukikidis'i örnek tarihçi olarak görüyordu; Halikarnaslı Dionysos ise MÖ 1. yüzyılda sırf onu konu alan bir deneme yazmış

tı (*Tukikidis Hakkında*). Keza bir sonraki yüzyılda da, Plutarkhos (*Herodotos'un Kötülüğü Üzerine*) ve Lucien (*Herodotos Hakkında*) için Herodotos, üzerinde düşünülen bir figür olmuştur. MS 5. yüzyılın sonuna gelindiğinde bile, Marcellinus isimli birinin Tukikidis biyografisi yazdığından bahsedilir ve *Anthologie palatine* adıyla bilinen bir Bizans sicilinde, hatip Christodoros'un Herodotos için yazdığı bir methiyeye (II, 377) rastlamak mümkündür. Demek ki, MÖ 5. yüzyıl içerisinde geçmişle ilişki noktasında bir kopuş yaşandığı bilinci bütün Antikite boyunca canlılığını korumuştur.

Antik dönem insanların ne geçmişleriyle ilgilenmek ne de bu konuda yazmak için Herodotos'u ve Tukikidis'i beklemedikleri açıktır. Bu noktada, arkaik şiirin (Homeros, Hesiodos) tarihsel boyutu üzerinde hiç durmasak bile, Grek dünyasında "tarihin bir tarihöncesi"nin mevcut olduğunu ve bunun, yerel düzeyde (siteler veya tapınaklar düzeyinde) şifahi gelenekten ve Halikarnashlı Dionysos'un bahsettiği (*Tukikidis Hakkında*, 5) yazılı vakayinamelerden beslendiği söylenebilir. Kaldı ki Greklere has olmak bir tarafa, bu tür tarih yazımı Doğu'da, bilhassa da Mısır ve Mezopotamya'da çok daha eskiye dayanır, nitekim bu bölgelerde MÖ dört ve üç binli yıllardan beri kraliyet bilginleri yıllık vakayinameler tutmaktaydılar. Üstelik *Tevrat*'ı oluşturan anlatılar, kaleme alınmaları MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına uzanan (belki de MÖ 9. ve 8. yüzyılın İsrail ve Juda krallıklarının vakayinamelerine dayanan) tarih kitapları şeklinde karşımıza çıkıyor. Bu itibarla, tarih yazımının Herodotos ve Tukikidis ile birlikte Yunanistan'da doğduğunu iddia etmek, açıkça abestir. Gerçi, MÖ 10. yüzyıl sonlarında yaşayan Bizanslı ansiklopedi yazarı *Souda*'nın söylediğine bakılırsa, Tukikidis'in tarihe yönelimi, Herodotos'u okunurken dinlemesiyle başlamış olabilir. Fakat Herodotos'la ilgili unutulmaması gereken şey, onun, doğulu geleneklere aşina ve belki de Pers tarih yazımının kimi özgün yanlarından esinlenmiş Anadolu bir Grek oluşudur.

Şu halde tarihi, yani geçmişe dair olguları şu ya da bu biçimde toplama ve kaydetme uygulamasını icat eden Herodotos de-

ğildir. Greklerin, ardından Romalıların ve nihayet Modernlerin bunu iddia etmelerinin sebebi, François Hartog'un değindiği gibi (1999), "ilk icat eden" kategorisinin Grek kültürünün içine işlemiş oluşudur. Buna karşın, Herodotos'un eserinin, tarih yazma biçimine katı surette yön verdiği, Tukikidis'in eserinin ise, *historia* terimine bütün Antik dönem boyunca sahip olacağı özel anlamı kazandırdığı yadsınamaz. İşte bu gelişmeler, tarih alanında bu dönemden itibaren yeni bir yazın türünün ortaya çıktığından söz etmeyi mümkün kılmıştır (Roussel, 1972; Van Effenterre, 1976). Bu olayın sebeplerini belirlemek kolay değildir. Herodotos'un yönteminin, Grek dünyasının 4. ve 5. yüzyıllarda tecrübe ettiği ve Helen *Koini*'nin üyelerini, Pers dünyasıyla şiddetli karşılaşmaları ışığında kendi tarihlerine farklı ve yeni bir gözle bakmaya iten kültürel (İyon bilim ve kültür devrimi) ve politik (eşitlikçi site yönetimi) dönüşümlerden ayrılamayacağı kabul edilecektir. Her halükarda –ki asıl mühim olan budur– *historia* yazma iddiası artık, bu işi münhasıran bu yeni Yunan tarzında yapmak anlamına gelmeye başlar. Bu itibarla, tarih geleneği, MÖ 3. yüzyıl sonlarında yaşamış bir senatör olan Quintus Fabius Pictor'u ilk Romalı tarihçi saymıştır. Bu zat, İkinci Pön Savaşı'nın başında, sadece bazı parçaları elimize geçebilmiş (muhtemelen kuruluştan MÖ 216'ya kadar ki dönemi konu alan) bir Roma tarihi yazmaya girişmiş ve bu iş için Latinceyi değil Yunancayı kullanmıştır. Bunda hiçbir çelişki yoktur: Fabius bunu yaparken sadece bir dili alıntulamakla kalmıyor, aynı zamanda geçmişe dair, Greklerden miras almış belirli bir yaklaşımı, yani Herodotos ve Tukikidis'ten beridir adına *historia* demenin giderek adet haline geldiği yaklaşımı kasten kullanıyordu. Ayrıca Romalı Fabius'un yaptığı tercih, Grek kültürünün mutlak referans sayıla geldiği Helen dünyasında hiç de istisna değildir. Grek olmayan bir geçmiş üzerine üretilen söylemlerde, Grek tarih yazımına özgü ölçütlerini kullanma çabasının başka örneklerine 3. yüzyılda da rastlıyoruz: Persli Bérose'un *Babylonica*'sından başka, Mısırlı Manethon'un, Yahudi Demetrios'un veya Fenikeli Efesli Menandre'in de benzer yöntemlerini kullandığı hatırlatılabilir.

Mythos ve logos: Hakikat ölçütü

François Hartog'a göre (1999) "Grekler bir şey icat etmişlerse, bu, tarihten ziyade yazar özne olarak tarihçidir". Bunun anlamı tarihçiliğin bir mesleğe dönüşmesi değil (ki Antikite'de böyle bir şey hiç vaki olmamıştır), tarihsel söylemi üreten kişinin, yazdığı anlatıyı kendi namına üstlenmesidir: "İşte Thuriu'm'lu Herodotos'un araştırmalarının takdimidir [...]" (I,1); "Atinalı Tukikidis, Peloponisoslular ile Atinalılar arasındaki savaşı yazdı [...]" (I,1) (yazarın bu mevcudiyeti, Tukikidis'te, her yılın hikâyesinin sonunda mütemediyen hissettirilir: Tukikidis'in hikâyesini yazdığı savaşın altıncı yılının sonu" (III, 116, 3)). Gelgelelim bu üstleniş, belirli bir gerekliliğe dayandığı oranda daha da meşru hale gelir. Bu gereklilik, yazarın dürüst ve tarafsız olması gerekliliğidir. Nitekim önce Herodotos sonra da Tukikidis'in tanımladıkları tarih yazımı modelinin dayandığı kaide, tarihçinin, nakletmeye değer gördüğü vakalarla ilgili hakikati söyleme yükümlülüğüdür. Böylece söylemin sahilliği, *histroira*'nın temel ögesi haline gelir. Cicero'nun, MÖ 46 tarihli *Hitabet Üzerine* isimli risalesinde, Antonius'un ağzından tarihin tanımını yaparken bu boyutu öne çıkarması tesadüf değildir: "Gerçekten de, tarihin ilk yasaasının yanlış bir kelam etmekten sakınmak, ikincisinin ise doğru olanı söylemeye cüret etmek olduğunu kim bilmez?" (II, 62). Bir hatip ve devlet adamı olan Cicero (MÖ 106-43), şahsen hiç tarih eseri kaleme almamıştır. Fakat bu bilgi türünün *orotor* kültüründe taşıdığı öneme kani olduğundan, bir tarih yazımı kuramının taslağını çıkarmış ve bunu, Grek idealine gayet bilinçli olarak bağlı biri gibi yapmıştır. Keza ondan sonra da, gelecek kuşaklar nezdinde tarihçi sayılmaya can atan bütün Grek ve Romalı yazarlar, eserlerinin bir yerlerinde bu anlayışı paylaştıklarını belirtmeye özen göstermişler; Tacitus ve Dion Cassius gibi kimileri, bu anlayışı tatbik etmenin kolay olduğu zamanlara duydukları özlemi dile getirmişlerdir (Tacitus, *Yıllıklar*, IV; Dion Cassius, *Roma Tarihi*, 53, 19, 1-6). Bahsettiğimiz bu üstlenme, MÖ 1. yüzyıldan (Diodore, *Tarih Kütüphanesi*, I, 2,7) tutun da MS

1. yüzyıl (Halikarnaslı Dionysos, *Romen Antikitesi*, I, 1,2; I,5,1 ve 5; Titus Livius, *Önsöz*) ve 2. yüzyıla ve nihayet MS 4. yüzyıla (Ammien Marcellin, *Histoires*, XIV, 6, 2; XV, 1, 1; XVI, 1, 3) kadar süreklilik arz eden bir özellik olmuştur. Tarih yazımı üzerine Antikite'den günümüze gelen tek risale olan ve Suriye asıllı bir Grek olan Lucien de Samosate tarafından (MS 120-128) 165 yılında yayımlanan *Tarih Nasıl Yazılır*'da ön planda olan yine hakikat ölçütüdür: “Bir kere daha tekrar edeyim, tarihçinin tek yükümlülüğü şudur: bir defa tarih yazmaya girişti mi, hakikati her şeyin önünde tutmalı ve başka hiçbir şeyi önemsememelidir.” Oldukça manidar biçimde Lucien, Sezar'ın hakkını Sezar'a verir ve tarihçinin paradigması olarak takdim ettiği düsturu, aradaki altı asırlık süreye rağmen yine Tukikidis'e atfeder: “Demek ki Tukikidis, bu düsturu yasa haline getirirken ve tarih yazımının iyi ve kötü biçimlerini ayırt ederken çok haklıydı.” (VI, 25,41).

Şu halde MÖ 5. yüzyılda Yunanistan'da doğan şey, hakikat iddiasında bulunan bir tarihsel söylemdir. Demek ki Antikler için tarihçilik vasfı ile hakikat arasında özde bir bağlantı söz konusuydu ve tarihten, geçmişle ilgili başka söylemlerden beklenmeyen bir şeyi sunması bekleniyordu. İşte, MÖ 5. yüzyıldan sonra efsane ile tarih arasında ortaya çıkan farkı bu şekilde anlamak gerekir. Köken itibarıyla *mythos*, söylemin (*logos*'un) bir bileşeninden ibarettir. Miletli Hekate, daha 6. yüzyılda, kendi anlatısını (*mytheitai*) başka Greklerin en eski tarihleriyle ilgili, gülünç olarak nitelendirilen muhtelif anlatılarıyla (*logoi*) zıtlıştırır. Yavaş yavaş *mythos* terimi, gerçek dışı ve akıl dışı anlatılar için kullanılmaya başlanarak pejoratif bir mana kazanır; *logos* terimi ise tersine, doğru ve akılcı söylemi ifade etmek için kullanılmaya başlanır (*Mythos-logos* arasındaki bu karşıtlığı en net biçimde Platon, Devlet'te dile getirir, 522a, 8). Herodotos da bu bağlamda kendi eserini *logos* olarak takdim eder ve reddettiği anlatıları *mythoi* olarak niteler. Tukikidis, tarihçinin mücadele etmesi gereken “olağanüstülükleri” ifade etmek için *mythôdes* tabirini kullanılır (I, 21; II, 22, 4). Böylelikle, hiç de haksız olmayarak, (*logos* alanına ait olan)

tarih söyleminin, Yunanistan'da mitlere karşı kurulduğu söylenebilmiştir. Bununla beraber, ne MÖ 5. yüzyılın tarihçileri ne de onların takipçileri, mitleri öyle büsbütün tarihin dışında konumlandırmışlardır: Paul Veyne'in gösterdiği gibi, bu insanların gözünde mitler, tarihin deforme olmuş haliydi ve onları bütünüyle reddetmeden, bünyelerinde barındırdıkları hakikat özünü açığa çıkarmak gerekiyordu. Dolayısıyla Grekler için, mitler ile tarih arasında bir süreklilik mümkün olabilirdi ve bu sürekliliğin kurulması, tarihçinin hakikate ulaşma becerisinde ne derece ilerlemiş olduğuyla ilgiliydi. Grekler için tarihsel çağlar 1103 yılında, Heraklides'in Peloponisos'a döndüğü sene başlar: Daha evvelki mitsel çağlar ile tarihsel çağları ayırmak için Grekler, esasen bir kronoloji oluşturmayı mümkün kılan kayıtlı tutanak noktalarının varlığını kullanırlar (bkz.Herodotos, III, 22). Kaldı ki Herodotos da Tukikidis de, anlatılarını mitsel çağlarla ilişkilendirirler: Herodotos'un anlatısı mitolojik bir sunumla başlar (I, 1-5), Tukikidis ise, destan geleneğine karşı daha kuşkucu olmasına karşın, Greklerin isim atası Helena'nın (I, 3, 2) ve (Minos, Antrée, Heraklides v.b.) başka bazı kahramanların gerçekten yaşadığını kabul eder [Baslez, 2003]. Şu halde, Antik dönemde yaşamış tarihçinin işi, gerçekten var olmuş şeylerle var olmamışlar arasında ayırım yapmaktır. Bu ayırımı yapamayacak durumda kaldığında ise, sahiciliğini sorgulamaksızın herhangi bir gelenekten alıntı yapması her zaman kabildir (Herodotos, VII, 152,3).

Bu sahilik gerekliliği, Antik dönemde yaşamış bütün tarihçilerin fiilen hakikati söyledikleri anlamına gelmez: O dönemde yaşamış insanlar bunu çok iyi biliyorlardı nitekim bu insanlar, Herodotos'un iddialarına karşın (üstelik ona gösterdikleri hayranlığa rağmen), neredeyse oybirliğiyle, Herodotos'u yalancının önde gideni olarak görüyorlardı (ki modern araştırmalar bu görüşün haksızlığını ortaya koymuştur). Fakat "tarihin babası"nın bu çelişkili ünü (ki Tukikidis'in çok erken bir tarihte onun aleyhinde getirdiği eleştirilerin bunda payı vardır) hakikat ölçütünün tam da tarihçiyi tanımlayan şey olduğunu gayet güzel gösteriyor: Antik dönemde tarihçi olma iddi-

asında bulunan kişi, hakikat endişesinin ne kadar büyük olduğunu göstermeye çalışırken, sıra seleflerinin veya rakiplerinin eserlerini çaptan düşürmeye geldiğinde, istisnasız herkese yalancılık suçlamasında bulunur. Bununla birlikte, *historia* sıfatını hak eden bütün incelemelerin hedefi olan hakikat, olguların mutlak sahiçiliğıyle tam manasıyla örtüşmüyordu. Modernleri Antik tarih yazımı konusunda en çok yarılan nokta da muhtemelen budur. Belagatin tarih yazımındaki yeri, sık görülen yanlış anlamaların temelidir. Belagat, genelde zannedildiğı gibi, tanım gereğı ebedi süsleme sanatıyla örtüşmek bir yana, Tukikidis'e, yeniden kurulmuş söylemler vasıtasıyla, kesin biçimde öğrenmenin oldukça zor olduğı bir hakikate yaklaşmanın alternatif yolunu sağlar (I, 22, 1).² Benzer bir bakış açısından, Cicero için söz konusu olan vazgeçilmez bir araçtır çünkü sadece retorik hakikati başarılı bir biçimde dile getirebilir. Cicero'ya hatibin tarihe özel bir yatkınlığı olduğunu söyleten şey de budur (Yasalar Üzerine, I, 2, 5: “*opus oratorium maxime*”). Antik dönemin insanları için tarih esas itibarıyla bir belagat etkinliğidir. Her ne kadar bu tespit, özellikle de Cicero'dan sonraki Latin tarih yazımı için geçerliyse de, Cicero'nun göklere çıkardığı *historia ornata*'nın tarih yazımının, edebiyatın etkileyiciliğine indirgenmesine yol açtığını düşünmek yanıltıcı olur [Gaillard, 1980]. Gerçi, imparatorluk döneminin Latin tarihçileri için tarih yönünden ziyade edebiyat yönünü öne çıkarmakla sürekli “kınanmışlardır” [Martin, 1992]. Ancak, kimi zaman biraz fazla çabuk “çöküş” fikrini çağrıştıran bu yargılar, Antikite'de tarih yazımını kendi ön yargılarımızın dışında düşünme gücünü gözler önüne sermektedir.

---

2 Bizat Tukikidis'in ve onun okuyucularının (Halikarnaslı Dionysos, *Tukikidis Hakında*, 34-48) itiraf ettiği gibi, bu yeniden kurulmuş söylemler, hiç tartışmasız, su katılmamış uydurmalarıdır. Gerçek ile olası arasındaki sınırlar net bir şekilde çizilmiş ve kabul edilmiş olsa da, Antikçağ'da yaşayanların gözünde bu durum, yapıtın “sahihliğine” gölge düşürmez (yeter ki yazar, ortaya münasip bir söylem çıkarsın, Polybe, XII, 25i-26) ki bu durum –hayal gücüne hakikati keşfetmekte ayrıcalıklı bir rol atfeden (üstelik bunu, Tukikidis'e atıfta yapan) 19. yüzyıl Alman tarih yazıcılığı mensupları bir yana bırakılırsa– Modernlerin kabul etmeleri çok güç olan bir durumdur.